บทความวิจัย

การสื่อสารผลที่เกิดจากการแพร่ระบาดของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชี และผลกระทบที่มีต่อการดำเนินงานในอนาคตของกิจการ

วันที่ได้รับต้นฉบับบทความ : *25 กรกฎาคม 2566*
วันที่แก้ไขปรับปรุงบทความ : *21 กันยายน 2566*
วันที่ตอบรับตีพิมพ์บทความ : *25 กันยายน 2566*

ดร.เดชอนันต์ บังกิโล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาการบัญชี
สำนักวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

ดร.ชลลดา ชะโลมกลาง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาการบัญชี
คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
(ผู้ประสานงานหลัก)

ดร.อัจฉรา ชนากลาง
ผู้สอบบัญชีรับอนุญาต
บริษัท สุรนารี ออดิท จำกัด

ดร.จิรัฐติกาล วุฒิพันธุ์
อาจารย์ประจำคณะบริหารธุรกิจและเทคโนโลยีสารสนเทศ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตขอนแก่น

บทคัดย่อ

โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) แพร่ระบาดทั่วโลกรวมถึงประเทศไทยในปี พ.ศ. 2563 ส่งผลกระทบต่อการดำเนินธุรกิจในทุกอุตสาหกรรมที่ต้องเผชิญกับความท้าทายดังกล่าว การวิจัยนี้ศึกษาการสื่อสารผลที่เกิดจากการแพร่ระบาดของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีและผลกระทบที่มีต่อการดำเนินงานในอนาคตของกิจการ จากการวิเคราะห์ข้อมูลของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย จำนวน 446 ตัวอย่าง การศึกษานี้พบว่า ผู้สอบบัญชีมีการสื่อสารผลที่เกิดจากการแพร่ระบาดของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีจำนวน 54 บริษัท คิดเป็น 12% ของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่เป็นรายงานของผู้สอบบัญชีในกลุ่ม BIG 4 และผู้สอบบัญชีมีการสื่อสารผลที่เกิดจากการแพร่ระบาดของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีจำนวน 6 รูปแบบ นอกจากนี้ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่ามีผลกระทบเชิงลบของการสื่อสารผลที่เกิดจากการแพร่ระบาดของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีต่อกำไรของกิจการในอนาคต อย่างไรก็ตาม ไม่พบผลกระทบที่เกิดจากการสื่อสารผลที่เกิดจากการแพร่ระบาดของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีที่มีต่อกระแสเงินสดจากการดำเนินงานในอนาคตของกิจการ

คำสำคัญ : รายงานของผู้สอบบัญชีรับอนุญาต โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ผลการดำเนินงานของกิจการ

Research Article

Communicating the Consequences of the COVID-19 Pandemic in the Auditor's Report and its impact on Future Firm Performance

Received: *July 25, 2023*
Revised: *September 21, 2023*
Accepted: *September 25, 2023*

Dr.Dej-anan Bungkilo
Assistant Professor of Accounting,
School of Management, Mae Fah Luang University

Dr.Chollada Chalomklang
Assistant Professor of Accounting,
Faculty of Business Administration, Maejo University
(Corresponding Author)

Dr.Atcahra Chanaklang
Certified Public Accountant,
Suranaree Audit Company Limited

Dr.Jiradtikhan Wutiphan
Lecturer of Faculty of Business Administration and Information Technology,
Rajamangala University of Technology Isan, Khon Kaen Campus

ABSTRACT

The pandemic of novel coronavirus (COVID-19) disease outbreak across the world and Thailand in 2020. All economic sectors were experiencing severe challenges due to the COVID-19 pandemic. This research investigates communicating the consequences of the COVID-19 pandemic in the auditor's report and its impact on future firm performance. Based on the analysis of the sample of 446 listed companies in the Stock Exchange of Thailand, this study finds that the effects of COVID-19 pandemic were communicated in the auditor's report of 54 companies, which account for 12% of the sample. Most of these reports were delivered by BIG 4 auditors. Specifically, the auditors were given their discretion to incorporate the consequences of the COVID-19 pandemic in six different forms within audit reports. In addition, the results of the research indicate that there is a negative impact of communicating the consequences of the COVID-19 pandemic in the auditor's report on firms' future net income. However, there is no impact of communicating the consequences of the COVID-19 pandemic in the auditor's report on firms' future operating cash flows.

Keywords: Auditor's Report, COVID-19, Firm Performance

บทนำ

การแพร่ระบาดครั้งใหญ่ (Pandemic) ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2563 ส่งผลให้มีผู้ป่วยและผู้เสียชีวิตเป็นจำนวนมากอย่างรวดเร็ว นับเป็นวิกฤตด้านสุขอนามัยที่ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อเศรษฐกิจในทุกอุตสาหกรรมทั่วโลก การแพร่ระบาดของ COVID-19 ส่งผลก่อให้เกิดความผันผวนทางการเงิน ตลาดทุนตกต่ำทั่วโลก มูลค่าของตลาดหุ้นลดลงอย่างมากเมื่อเทียบกับช่วงก่อนภาวะการระบาด (Bakas & Triantafyllou, 2020; Zaremba, Kizys, Aharon, & Demir, 2020) ในขณะที่มูลค่าของทองคำและน้ำมันลดลงอย่างมีนัยสำคัญ อุตสาหกรรมคมนาคมและการท่องเที่ยว อุตสาหกรรมการผลิตมีการอุปโภคบริโภคที่ลดลงอย่างมากเช่นกัน (Abubakar, 2020) การแพร่ระบาดดังกล่าวเป็นเรื่องที่อุบัติขึ้นในโลกอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนและยังเป็นสถานการณ์ที่มีความไม่แน่นอนและค่อนข้างยากที่จะคาดการณ์ได้ว่าผลกระทบเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อผลการดำเนินงานในธุรกิจแต่ละอุตสาหกรรมอย่างไรทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

ผู้บริหารซึ่งเป็นเจ้าของความเสี่ยงในด่านแรก (First-Line of Defense) ต้องวางแผนเพื่อจัดการความเสี่ยงในการดำเนินธุรกิจ ทั้งการจัดการเรื่องกระแสเงินสด การจัดการทรัพยากรบุคคล การขนส่ง การจัดการวัตถุดิบ ซึ่งการแพร่ระบาดของ COVID-19 ถือเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบเชิงลบมากกว่าผลกระทบเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานทุกอุตสาหกรรม ซึ่งผลของการจัดการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของผู้บริหาร (Management’s Ability) ในการแก้ไขสถานการณ์และผลลัพธ์ที่ได้ก็จะปรากฏในรายงานทางการเงินที่นำเสนอต่อสาธารณชน ทั้งนี้สถานการณ์แพร่ระบาดของ COVID-19 ถือได้ว่าเป็นความท้าทายใหม่ของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในระบบนิเวศน์ของการจัดทำรายงานทางการเงินคือ ผู้บริหารและผู้จัดทำรายงานทางการเงินต้องรับผิดชอบโดยตรงในการจัดทำข้อมูลรายงานทางการเงินให้ถูกต้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนฐานะทางการเงิน ผลการดำเนินงานและกระแสเงินสดของธุรกิจที่ต้องนำเสนอต่อผู้ใช้ข้อมูลทางการเงินในการประกอบการตัดสินใจเชิงเศรษฐกิจ ดังนั้นเพื่อให้ข้อมูลมีความถูกต้องตามมาตรฐานการรายงานทางการเงิน มีความเชื่อถือได้และเป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้ข้อมูลทุกกลุ่มในสถานการณ์การแพร่ระบาด COVID-19 ข้อมูลดังกล่าวจึงต้องได้รับการตรวจสอบโดยผู้สอบบัญชีที่ต้องใช้ความพยายามในงานสอบบัญชีมากขึ้นเป็นพิเศษ

การแพร่ระบาดของ COVID-19 เป็นช่วงเวลาแห่งความท้าทายที่สำคัญต่อวิชาชีพสอบบัญชี ซึ่งส่งผลกระทบต่อการรายงานทางการเงินและแนวปฏิบัติในการตรวจสอบ โดย Hegazy, El-Haddad, and Kamareldawla (2022) พบว่า COVID-19 ส่งผลกระทบต่อการใช้ดุลยพินิจของผู้สอบบัญชีในการนำเสนอผลการตรวจสอบ ผู้สอบบัญชีมีการนำเสนอความเสี่ยงและความไม่แน่นอนที่กระทบต่อรายงานทางการเงินในรูปของเรื่องสำคัญในการตรวจสอบ (Key Audit Matter: KAM) เพิ่มขึ้นในช่วงของการแพร่ระบาดอย่างมีนัยสำคัญ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Hategan, Pitorac, and Crucean (2022) ที่พบว่า ผู้สอบบัญชีมีการระบุผลกระทบของ COVID-19 ในงบการเงินโดยนำเสนอในรายงานของผู้สอบบัญชีในรูปของ KAM เพื่อลดความเสี่ยงในการตรวจสอบและสำนักงานสอบบัญชีในกลุ่ม BIG 4 มีการนำเสนอ KAM สูงกว่ารายงานของผู้สอบบัญชีในกลุ่ม Non-BIG 4 แต่อย่างไรก็ตามสำหรับผลกระทบดังกล่าวในประเทศไทยนั้นยังมีการศึกษาไม่มากนักเกี่ยวกับบทบาทของผู้สอบบัญชีในการสื่อสารคุณค่าของงานสอบบัญชีผ่านรายงานของผู้สอบบัญชีในช่วงการระบาดของ COVID-19 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษาถึงความท้าทายที่ผู้สอบบัญชีต้องเผชิญในการนำเสนอผลการตรวจสอบในช่วงการแพร่ระบาดของ COVID-19 รวมถึงกลยุทธ์การสื่อสารที่ผู้สอบบัญชีใช้ในการถ่ายทอดคุณค่าของผลงานสอบบัญชีให้กับผู้มีส่วนได้เสียและผลกระทบที่มีต่อการคาดการณ์ผลการดำเนินงานของกิจการโดยนักลงทุน เป็นต้น

จากงานวิจัยล่าสุดของ Phakdee and Srijunpetch (2022) พบว่า การแพร่ระบาดของ COVID-19 ส่งผลกระทบต่อข้อมูลทางบัญชีที่ทำให้ความระมัดระวังทางบัญชีลดลงและหลักฐานงานวิจัยเพิ่มเติมของ Phakdee and Srijunpetch (2023) ก็บ่งชี้ว่าผลกระทบของ COVID-19 ได้ลดความสามารถของข้อมูลกำไรในการอธิบายราคาหลักทรัพย์ซึ่งส่งผลต่อการตัดสินใจของนักลงทุนอย่างมีนัยสำคัญ ประเด็นสำคัญคือ งานวิจัยในอดีตที่ผ่านมายังไม่ได้ทำการศึกษาถึงบทบาทของ

ผู้สอบบัญชี โดยเฉพาะรายงานของผู้สอบบัญชีว่าได้ให้ความสำคัญในการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของ COVID-19 อย่างไร ดังนั้นการวิจัยในครั้งนี้จะนำเสนอผลการวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารผลที่เกิดจากการแพร่ระบาดของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีรับอนุญาตและให้หลักฐานว่าการอธิบายผลที่เกิดจากการแพร่ระบาดของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีรับอนุญาตมีผลกระทบกับผลการดำเนินงานในอนาคตของกิจการหรือไม่

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารผลที่เกิดจากการแพร่ระบาดของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีรับอนุญาต
2. เพื่อศึกษาผลกระทบของการอธิบายสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีรับอนุญาตที่มีต่อผลการดำเนินงานในอนาคตของกิจการ

การทบทวนวรรณกรรม

การสื่อสารของผู้สอบบัญชี (Auditor's Communication)

ผลงานในขั้นตอนสุดท้ายที่ผู้สอบบัญชีใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารที่สำคัญในงานสอบบัญชี ได้แก่ รายงานของผู้สอบบัญชีที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่ผ่านการแสดงความเห็นต่องบการเงินและข้อมูลที่เปิดเผยเพิ่มเติมในรายงานดังกล่าวเพื่อสื่อสารไปยังผู้ใช้งบการเงินทุกกลุ่มทั้ง นักลงทุน นักวิเคราะห์ พันธมิตรทางธุรกิจ คู่แข่งขัน ธนาคาร สถาบันการเงิน หน่วยงานกำกับดูแล หน่วยงานในภาครัฐและเอกชนซึ่งเป็นผู้ใช้งบการเงินตามวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน เนื่องจากข้อมูลในงบการเงินที่ผ่านการตรวจสอบความถูกต้องแล้วและการรายงานของผู้สอบบัญชีเป็นหลักฐานที่สำคัญในการให้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือแก่ผู้ใช้งบการเงินที่ช่วยให้ผู้ใช้งบการเงินสามารถนำไปวิเคราะห์และตัดสินใจเชิงเศรษฐกิจได้อย่างสมเหตุสมผล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาวิกฤตการแพร่ระบาดของ COVID-19 ผู้ใช้งบการเงินมีความคาดหวังว่ารายงานของผู้สอบบัญชีนั้นจะช่วยให้ข้อมูลแก่ผู้ใช้งบการเงินในรูปของการส่งสัญญาณเตือนภัยไว้ล่วงหน้าให้แก่ผู้ใช้งบการเงิน

ความกังวลเกี่ยวกับผลกระทบของรายงานของผู้สอบบัญชีและช่องว่างในการสื่อสารที่มากขึ้นระหว่างผู้ใช้งบการเงินและผู้สอบบัญชีได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการรายงานของผู้สอบบัญชี (IAASB, 2013) โดยรายงานของผู้สอบบัญชีได้รับการปฏิรูปอย่างต่อเนื่องตลอดสองศตวรรษที่ผ่านมา (PwC, 2015) ตัวอย่างเช่นในปี พ.ศ. 2546 ผู้สอบบัญชีของบริษัทจดทะเบียนที่ซื้อขายในตลาดหุ้นของฝรั่งเศสถูกกำหนดโดยมาตรฐานการสอบบัญชีของฝรั่งเศสให้เปิดเผยเหตุผลที่ใช้ในการประเมิน (Justifications of Assessment: JOA) ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความสำคัญต่อการช่วยให้ผู้ใช้งบการเงินมีความเข้าใจมากขึ้นเกี่ยวกับความเสี่ยงในการตรวจสอบของผู้สอบบัญชี (Bédard, Gonthier-Besacier, & Schatt, 2019) นอกจากนี้ ในสหราชอาณาจักรการตรวจสอบงบการเงินสำหรับปีที่สิ้นสุดในหรือหลังเดือนกันยายน พ.ศ. 2556 ผู้สอบบัญชีของบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ลอนดอนจะต้องเปิดเผยความเสี่ยงของการแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญ (Risks of Material Misstatement: RMM) (Gutierrez, Minutti-Meza, Tatum, & Vulcheva, 2018) ซึ่งในช่วงเวลาต่อมา คณะกรรมการมาตรฐานการสอบบัญชีระหว่างประเทศ (IAASB) ได้เปิดตัวมาตรฐานการตรวจสอบบัญชีสากลฉบับใหม่ ISA 701 ซึ่งเกี่ยวข้องกับการสื่อสาร KAM ในรายงานของผู้สอบบัญชี (KAM เปรียบได้กับ JOA และ RMM) การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ การเพิ่มวรรคใหม่ เพื่อสื่อสารเรื่องสำคัญในการตรวจสอบ (KAM) ซึ่งภายใต้ดุลยพินิจของ

ผู้สอบบัญชีเห็นว่ามีความสำคัญในการตรวจสอบงบการเงินปีปัจจุบัน เพื่อเพิ่มข้อมูลความเกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์สำหรับผู้ใช้งบการเงิน ซึ่งมาตรฐานการสอบบัญชีฉบับนี้มีผลบังคับใช้สำหรับการตรวจสอบงบการเงินสำหรับปีที่สิ้นสุดในหรือหลังวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2558 และสำหรับประเทศไทยนั้นได้นำมาตรฐาน ISA 701 มาใช้เช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ สำหรับการตรวจสอบงบการเงินสำหรับปีที่สิ้นสุดในหรือหลังวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2559 แต่มีผลบังคับใช้กับบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์เท่านั้น

Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB) ในสหรัฐอเมริกาได้นำมาตรฐาน AS 3101 รายงานของผู้สอบบัญชีที่แสดงความเห็นต่องบการเงินแบบไม่มีเงื่อนไข (The Auditor’s Report on an Audit of Financial Statements when the Auditor Expresses an Unqualified Opinion) บังคับใช้สำหรับการตรวจสอบงบการเงินของบริษัทขนาดใหญ่สำหรับปีที่สิ้นสุดในหรือหลังวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2562 และสำหรับงบการเงินของบริษัททั้งหมดสำหรับปีที่สิ้นสุดในหรือหลังวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2563 มาตรฐานนี้กำหนดให้มีการเปิดเผย Critical Audit Matter หรือ CAM โดย CAM หมายถึง เรื่องใด ๆ ก็ตามที่พบจากการตรวจสอบงบการเงินและได้มีการสื่อสารกับคณะกรรมการตรวจสอบหรือเปิดเผยในงบการเงินซึ่งมีความซับซ้อนต้องใช้ดุลยพินิจของผู้สอบบัญชี (PCAOB, 2017) โดยที่ CAM มีลักษณะใกล้เคียงกับ KAM

ในช่วงเวลาที่ทั่วโลกต้องเผชิญกับวิกฤตการระบาดของ COVID-19 นั้น IAASB ได้ออกประกาศโดยระบุให้ผู้สอบบัญชีมีความจำเป็นต้องเน้นการรายงานข้อกังวลที่เกี่ยวข้องกับการระบาดของ COVID-19 สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับว่าการระบาดของ COVID-19 ส่งผลกระทบในวงกว้างต่อธุรกิจและข้อกังวลดังกล่าวควรได้รับการสื่อสารไปยังผู้ใช้งบการเงินผ่าน KAM (IAASB, 2020) ซึ่งโดยทั่วไปรายงานของผู้สอบบัญชีจะประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับความเสี่ยงจากการแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญ ความเสี่ยงเหล่านี้เป็นปัญหาหรือข้อผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นในงบการเงินของบริษัทซึ่งอาจมีนัยสำคัญเพียงพอที่จะส่งผลกระทบต่อข้อมูลทางการเงิน การเปิดเผยดังกล่าวจัดทำขึ้น เพื่อให้เกิดความโปร่งใสและสื่อสารให้ผู้มีส่วนได้เสียทราบถึงความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นต่อความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของงบการเงิน บริษัทที่เปิดเผยความเสี่ยงจากการแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญในงบการเงินมีแนวโน้มที่จะแสดงผลการดำเนินงานที่ลดลง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ บริษัทเหล่านี้อาจจะเผชิญกับความแปรปรวนหรือความผันผวนของตัวชี้วัดทางการเงินที่สำคัญ โดย Lennox, Schmidt, and Thompson (2023) ชี้ให้เห็นว่าการเปิดเผยความเสี่ยงจากการแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญในรายงานของผู้สอบบัญชีมีความสัมพันธ์เชิงลบกับผลการดำเนินงานของบริษัท การค้นพบนี้แสดงให้เห็นว่า KAM มีวัตถุประสงค์ เพื่อสื่อสารให้ผู้มีส่วนได้เสียทราบถึงเรื่องสำคัญในการตรวจสอบ ซึ่งอาจรวมถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความเสี่ยงที่อาจส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางการเงินและความสามารถในพยากรณ์ทางการเงินของบริษัท กล่าวคือ เมื่อข้อมูลที่ผู้สอบบัญชีสื่อสารใน KAM มีจำนวนมากจะสะท้อนให้ผู้ใช้งบการเงินคาดการณ์ได้ว่าผลการดำเนินงานในอนาคตของบริษัทจะลดลง เนื่องจากโดยปกติผู้สอบบัญชีจะไม่นำเสนอข้อมูล KAM ในเชิงบวก ดังนั้นข้อมูลที่ผู้สอบบัญชีเน้นย้ำใน KAM จึงเป็นการส่งสัญญาณถึงความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นกับบริษัทให้แก่ผู้ใช้งบการเงินภายนอกได้รับทราบ ซึ่งสอดคล้องกับ Liu, Yen, and Wu (2022) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้องค์ประกอบโดยรวมของเรื่องสำคัญในการตรวจสอบ (KAM Sentiment) กับผลการดำเนินงานในปัจจุบันและอนาคตของบริษัทจดทะเบียนในไต้หวัน โดยใช้ Tobin’s Q ผลตอบแทนต่อสินทรัพย์ (ROA) และผลตอบแทนต่อส่วนของผู้ถือหุ้น (ROE) เป็นตัวแปรวัดผลการดำเนินงานของบริษัท ผลการวิจัยแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่าง KAM Sentiment และผลการดำเนินงานของบริษัทในปัจจุบันและในปีถัดไป ซึ่งผลการศึกษาชี้ว่าในช่วงวิกฤตการระบาดของ COVID-19 รายงานของผู้สอบบัญชีมีการเน้นถึงผลกระทบของ COVID-19 ที่มีต่อบริษัทในส่วนของเรื่องสำคัญในการตรวจสอบ (KAM) โดยมีการส่งสัญญาณเตือนให้แก่ผู้มีส่วนได้เสียหรือผู้ใช้งบการเงินได้ทราบถึงผลกระทบเชิงลบที่อาจจะกระทบต่อผลการดำเนินงานในอนาคตของบริษัท

ผลการดำเนินงาน (Firm Performance)

การวัดผลการดำเนินงานเป็นสิ่งสำคัญต่อการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพของแต่ละกิจการ (Demirbag, Tekinus, & Zaim, 2006) การพัฒนาองค์กรจะไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพหากไม่มีการวัดผลการดำเนินงาน ดังนั้นการเพิ่มประสิทธิภาพองค์กรจึงจำเป็นต้องมีการวัดผลการดำเนินงาน (Sharma & Gadenne, 2002) ตัวชี้วัดที่ใช้ในการวัดผลการดำเนินงานมีจำนวนมากซึ่ง Al-Matari, Al-Swidi, and Fadzil (2014) ได้ศึกษามิติในการวัดผลการดำเนินงานขององค์กรโดยสรุปตัววัดผลการดำเนินงานออกเป็น 3 มิติคือ 1) มิติการวัดทางการบัญชี 2) มิติการวัดทางการตลาด และ 3) มิติด้านอื่น ๆ ที่ไม่เป็นตัวเงิน ผลการศึกษาพบว่า กำไรเป็นฐานในการวัดผลการดำเนินงาน (Earnings-Based Firm Performance) มีการใช้เป็นตัวชี้วัดผลการดำเนินงานมากที่สุด ซึ่งงานวิจัยก่อนหน้าของ Barton, Hansen, and Pownall (2010) ก็ชี้ว่าแม้กำไรทางบัญชีจะใช้ในการวัดผลการดำเนินงานอย่างแพร่หลาย แต่บทบาทของกระแสเงินสดจากการดำเนินงาน (Operating Cash Flows: OCF) ก็มีการใช้เป็นตัวชี้วัดผลการดำเนินงานเช่นกันเพราะในหลายกรณี กำไรถูกมองว่ามีปัญหาในประเด็นการตกแต่งกำไร (Earnings Management) ผู้วิจัยสรุปว่า นักลงทุนจะใช้ตัวชี้วัดที่เห็นว่ามีความเกี่ยวข้องในการตัดสินใจ (Relevance) ณ ช่วงเวลานั้น ๆ เป็นหลัก (A Given Point in Time) และนักลงทุนมองว่าในการวัดผลการดำเนินงานไม่มีตัวชี้วัดผลการดำเนินงานดีที่สุดเพียงตัวเดียว

สำหรับช่วงการแพร่ระบาดของ COVID-19 Hu and Zhang (2021) ศึกษาผลกระทบของ COVID-19 ต่อผลการดำเนินงานพบว่า COVID-19 กระทบเชิงลบกับความสามารถในการทำกำไรของกิจการทั่วโลก อย่างไรก็ตาม ประเทศที่มีระบบสาธารณสุขที่เข้มแข็ง ระบบการเงินที่มั่นคงและมีสถาบันกำกับดูแลที่ดีกว่า จะได้รับผลกระทบในเชิงลบน้อยกว่าประเทศอื่น สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Atayah, Dhiaf, Najaf, and Frederico (2022) พบว่า COVID-19 ส่งผลกระทบเชิงลบต่อความสามารถในการทำกำไรของกิจการในธุรกิจขนส่ง (Logistics) ทั่วโลก นอกจากนี้ Shen, Fu, Pan, Yu, and Chen (2020) พบว่า COVID-19 ส่งผลกระทบในเชิงลบต่อทั้งกำไรและกระแสเงินสดจากการดำเนินงานของกิจการ และ Cejnek, Randl, and Zechner (2021) ก็พบว่า กิจการที่ได้รับผลกระทบจาก COVID-19 ต่อกระแสเงินสดในการดำเนินงานในระดับที่น้อยกว่าจะมีการจ่ายเงินปันผลที่สม่ำเสมอมากกว่ากินการอื่น ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ตัววัดผลการดำเนินงานในมิติการวัดทางการบัญชี ซึ่งได้แก่ กำไรของบริษัท (Earnings) และกระแสเงินสดจากการดำเนินงาน (OCF) จึงเป็นตัววัดผลการดำเนินงานที่เหมาะสมที่จะเป็นตัวแทนแสดงถึงผลการดำเนินงานของบริษัทภายใต้การบริหารงานที่ท้าทายของบริษัทในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19

การพัฒนาสมมติฐาน

คำอธิบายเพิ่มเติม วรรคเน้นและเรื่องสำคัญในการตรวจสอบในรายงานของผู้สอบบัญชีรับอนุญาต

สภาวิชาชีพบัญชีในพระบรมราชูปถัมภ์ได้ประกาศใช้มาตรฐานการสอบบัญชี รหัส 701 ซึ่งให้ถือปฏิบัติกับการตรวจสอบงบการเงินสำหรับงวดสิ้นสุดหรือหลังวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2559 โดยทางสภาวิชาชีพบัญชีฯ กำหนดให้เพิ่มวรรคเรื่องสำคัญในการตรวจสอบในรายงานของผู้สอบบัญชี โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเพิ่มคุณค่าในหน้ารายงานของผู้สอบบัญชีและงบการเงินมากกว่ารายงานของผู้สอบบัญชีรูปแบบเดิมที่มีข้อความมาตรฐาน หลังจากมีการใช้รายงานของผู้สอบบัญชีรูปแบบใหม่ในประเทศไทยได้มีการศึกษาผลกระทบจากการรายงาน KAM อย่างหลากหลาย ตัวอย่างเช่น การศึกษาผลกระทบของ KAM ที่มีต่อมูลค่าของข้อมูลและผลการดำเนินงานของกิจการโดย Srijunpetch (2017) และ Boonyanet and Promsen (2019) ใช้การศึกษาเหตุการณ์ (Event Study) เพื่อตรวจสอบผลกระทบของ KAM ต่อการเปลี่ยนแปลงของราคาหุ้นและปริมาณการซื้อขายหุ้น ผลการศึกษาพบว่า KAM ไม่มีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อราคาหุ้นแต่มีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญ

ในเชิงบวกต่อปริมาณการซื้อขายหุ้น นอกจากนี้ Boonlert-U-Thai, Srijunpetch, and Phakdee (2019) พบว่า จำนวนการเปิดเผย KAM มีความสัมพันธ์เชิงลบกับผลการดำเนินงานของกิจการและมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับค่าธรรมเนียมการสอบบัญชี ระยะเวลาในการดำเนินการออกรายงานของผู้สอบบัญชีและการจัดการกำไร Kittiwong and Srijunpetch (2019) ได้ศึกษาผลของวัฒนธรรมในระดับชาติที่มีต่อ KAM โดยใช้มุมมองด้านวัฒนธรรม เพื่ออธิบายลักษณะของการเปิดเผย KAM ในสามประเทศที่แตกต่างกัน ได้แก่ ไทย มาเลเซียและสิงคโปร์ โดยมุ่งเน้นไปที่สองมิติทางวัฒนธรรมคือ มิติการหลีกเลี่ยงความเสี่ยงและมิติด้านบุรุษเพศ โดยประเทศไทยมีคุณลักษณะที่หลีกเลี่ยงความเสี่ยงในระดับมากและมีคุณลักษณะสตรีเพศ แต่ประเทศมาเลเซียและประเทศสิงคโปร์มีคุณลักษณะที่หลีกเลี่ยงความเสี่ยงในระดับต่ำและมีคุณลักษณะที่ก้ำกึ่งระหว่างบุรุษเพศและสตรีเพศ ทั้งนี้มีแนวโน้มที่จะเปิดเผย KAM ทั่วไปมากกว่า KAM ที่เฉพาะเจาะจงและพบว่า ผู้สอบบัญชีไม่เต็มใจที่จะเปิดเผย KAM ที่เฉพาะเจาะจง เนื่องจากผลของการเปิดเผย KAM ยังคงไม่ชัดเจน ซึ่งการเปิดเผย KAM ขึ้นอยู่กับกลุ่มอุตสาหกรรมที่บริษัทดำเนินกิจการอยู่ ในขณะที่ Pratoomsuwan and Yolrabil (2020) ศึกษาผลกระทบของการเปิดเผย KAM ที่เกี่ยวข้องกับการทุจริตและความผิดพลาดของงบการเงินกับความรับผิดชอบของผู้สอบบัญชีพบว่าความรับผิดชอบของผู้สอบบัญชีต่อการตรวจสอบข้อผิดพลาดของงบการเงินมากกว่าการตรวจทุจริต นอกจากนี้ผลการศึกษาพบว่า การเปิดเผยข้อมูลใน KAM ช่วยลดความรับผิดชอบของผู้สอบบัญชีที่มีต่อการทุจริตเท่านั้น ซึ่งไม่ได้ลดความรับผิดชอบของผู้สอบบัญชีที่มีต่อความผิดพลาดของงบการเงิน นอกจากนี้ Kittiwong and Sarapaivanich (2020) พบหลักฐานที่แสดงว่าจำนวนและประเภทของ KAM ที่เปิดเผยนั้นมีแนวโน้มที่จะแตกต่างกันไปตามภาคอุตสาหกรรม จำนวน KAM ที่เปิดเผยโดยเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 2 รายการ และไม่มีส่วนเบี่ยงเบนระหว่างประเภทของ KAM ที่เปิดเผยในปี พ.ศ. 2559 และ พ.ศ. 2560 ในช่วงสองปีแรกของการนำ KAM ไปปฏิบัติมีการเปิดเผย KAM ที่แพร่หลายซึ่งเกี่ยวข้องกับการรับรู้รายได้ การด้อยค่า การตีมูลค่าสินค้าคงคลังและการวัดมูลค่าการลงทุน ซึ่งทำให้เกิดความสงสัยว่าในการเปิดเผยข้อมูลของ KAM นั้นกว้างเกินไปหรือไม่และการเปิดเผย KAM จะถือว่าเป็นต้นแบบของบริษัทตรวจสอบและใช้ซ้ำหลาย ๆ ครั้งหรือไม่ และพบหลักฐานที่ยังไม่ชัดเจนว่าการเปิดเผย KAM ช่วยเพิ่มคุณภาพการตรวจสอบ นอกจากนี้ Kittiwong and Sarapaivanich (2020) พบว่า การเปิดเผย KAM อาจนำไปสู่ความเสี่ยงในการดำเนินคดีมากขึ้นหากพบการแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญในภายหลังซึ่งสอดคล้องกับ Wei, Fargher, and Carson (2017) ที่พบว่า เมื่อมีแรงจูงใจที่มากขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงความเสี่ยงจากการถูกฟ้องร้อง ผู้สอบบัญชีจะใช้ความพยายามมากขึ้นในการตรวจสอบโดยระมัดระวังและใช้หลักฐานการสอบบัญชีมากขึ้น (Bédard et al., 2019) นอกจากนี้การตรวจสอบยังเพิ่มชั่วโมงการทำงานของผู้สอบบัญชีอาวุโส (Bédard et al., 2019) และใช้เวลามากขึ้นในการหารือเกี่ยวกับ KAM กับผู้บริหารและคณะกรรมการตรวจสอบของบริษัท (Reid, Carcello, Li, Neal, & Francis, 2019) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า คุณภาพการตรวจสอบดีขึ้นหลังการนำ KAM ไปใช้

ความสัมพันธ์ของการสื่อสารของผู้สอบบัญชีในช่วงการแพร่ระบาดของ COVID-19 กับผลการดำเนินงานของกิจการในอนาคต

งานวิจัยในอดีตบ่งชี้ว่าผู้สอบบัญชีมีการรายงาน KAM เพื่อลดความเสี่ยงในการตรวจสอบและเนื้อหาของ KAM สะท้อนคุณภาพการตรวจสอบของผู้สอบบัญชี (เช่น Hategan et at., 2022 และ Kittiwong & Sarapaivanich, 2020 เป็นต้น) ซึ่ง Liu et al. (2022) ศึกษาการรับรู้ความรู้สึกของนักลงทุนเกี่ยวกับ KAM (Perceived Sentiments of Key Audit Matters) พบว่า นักลงทุนมีการมององค์ประกอบโดยรวม (Sentiment) ของ KAM ว่าช่วยในการประเมินผลการดำเนินงานในอนาคตของกิจการอย่างมีนัยสำคัญ นั่นเป็นเพราะว่า KAM สะท้อนถึงการประเมินความเสี่ยงของกิจการแบบองค์รวมที่มีการรายงานให้ผู้ใช้งบการเงินได้รับทราบข้อมูลผ่านรายงานของผู้สอบบัญชี ซึ่ง KAM มีประโยชน์กับผู้ใช้งบการเงินในการประเมินความเสี่ยงและผลตอบแทนของกิจการทั้งในงวดปัจจุบันและอนาคต (Gimbar, Hansen, & Ozlanski, 2016) ซึ่งสมมติฐานที่ 1 นี้ อยู่บนพื้นฐานของงานวิจัยในอดีตของ Liu et al. (2022) และ Lennox et al. (2023) ที่พบว่า

การรับรู้ความรู้สึกของนักลงทุนเกี่ยวกับ KAM มีความสัมพันธ์เชิงลบกับกำไรในอนาคตของกิจการ อย่างไรก็ตาม การวิจัยนี้ต่างจากงานวิจัยของ Liu et al. (2022) และ Lennox et al. (2023) อยู่ 2 ประการคือ ประการแรก งานวิจัยในอดีตไม่ได้ศึกษาผลกระทบของสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีรับอนุญาตโดยตรงที่ส่งผลต่อกำไรในอนาคตของกิจการและประการที่สอง การวิจัยนี้ทำการศึกษาความสำคัญของการอธิบายผลกระทบของสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีรับอนุญาตทั้งฉบับ ไม่ได้ทำการศึกษาเฉพาะการสื่อสารผลที่เกิดจากการแพร่ระบาดของ COVID-19 ในวรรคเรื่องสำคัญในการตรวจสอบหรือวรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์ เท่านั้น จากการไม่มีงานวิจัยโดยตรงในเรื่องผลกระทบของสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีรับอนุญาตว่ามีผลกระทบกับกำไรในอนาคตของกิจการหรือไม่และเพื่อขยายความเข้าใจเพิ่มเติมจากงานวิจัยในอดีต การวิจัยนี้จึงตั้งสมมติฐานคือ

H1: การอธิบายผลกระทบของสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีรับอนุญาตส่งผลกระทบเชิงลบกับกำไรในอนาคตของกิจการ

การคาดการณ์กระแสเงินสดจากการดำเนินงานในอนาคตของกิจการเป็นสิ่งสำคัญต่อนักลงทุนและนักวิเคราะห์หลักทรัพย์ที่ใช้เป็นข้อมูลในการประเมินมูลค่าของกิจการซึ่งในการวิจัยทางบัญชีมีการศึกษาประเด็นนี้อย่างต่อเนื่อง (เช่น Barth, Cram, & Nelson, 2001; Lev, Li, & Sougiannis, 2009; และ Habib, 2010 เป็นต้น) สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับรายงานของผู้สอบบัญชีกับการคาดการณ์กระแสเงินสดจากการดำเนินงานในอนาคตของกิจการนั้น Lennox et al. (2023) พบว่า KAM มีความเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ (Value Relevance) ของนักลงทุนและเมื่อผู้สอบบัญชีมีการรายงาน KAM มีจำนวนมากจะแสดงถึงความเสี่ยงในข้อมูลทางการเงินที่จะมีผลกระทบเชิงลบกับการคาดการณ์กระแสเงินสดจากการดำเนินงานในอนาคตของกิจการ ซึ่ง Liu et al. (2022) อธิบายว่าผู้สอบบัญชีสื่อสารเรื่องที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อความเข้าใจของผู้ใช้งบการเงินในรายงานของผู้สอบบัญชีภายใต้ดุลยพินิจที่เป็นผลมาจากการสื่อสารกับผู้บริหารของกิจการและจากผลของการตรวจสอบ ซึ่งโดยทั่วไปเรื่องที่สื่อสารนั้นเป็นความเสี่ยงจากการดำเนินงานของกิจการ (Companies' Operational Risks) ซึ่งความเสี่ยงดังกล่าวจะไม่ก่อให้เกิดการรับรู้เชิงบวกแก่นักลงทุน (No Positive Sentiment) ดังนั้นการสื่อสารผลที่เกิดจากการแพร่ระบาดของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีย่อมแสดงถึงความเสี่ยงที่สำคัญที่มีโอกาสจะส่งผลกระทบเชิงลบต่อกระแสเงินสดจากการดำเนินงานในอนาคตของกิจการ งานวิจัยนี้จึงตั้งสมมติฐานคือ

H2: การอธิบายผลกระทบของสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีส่งผลกระทบเชิงลบต่อกระแสเงินสดจากการดำเนินงานในอนาคตของกิจการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การเก็บรวมรวมข้อมูล ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลของการวิจัยนี้เป็นข้อมูลทุติยภูมิ เก็บรวบรวมจากรายงานการเงินของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยที่มีงวดบัญชีสิ้นสุดวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2563 โดยยกเว้นบริษัทในกลุ่มธุรกิจการเงินเนื่องจากกลุ่มธุรกิจธนาคารมีกฎระเบียบที่ต้องปฏิบัติตามเพิ่มเติมที่กำหนดโดยธนาคารแห่งประเทศไทยและกลุ่มธุรกิจประกันภัยต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบเพิ่มเติมโดยคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย (คปภ.) ส่งผลต่อรูปแบบงบการเงินที่ไม่เหมือนกับกลุ่มธุรกิจอื่นอาจทำให้ข้อมูลที่เก็บได้มีลักษณะเฉพาะพิเศษแตกต่างจากรายงานการเงินของกลุ่มธุรกิจอื่นจากข้อมูลบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ทั้งหมดจำนวน 636 ข้อมูลบริษัท ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างให้เป็นไปตาม

เงื่อนไขทุกข้อทำให้เหลือกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาจำนวน 446 ข้อมูลบริษัท นอกจากนี้ ข้อมูลที่เป็นตัวแปรตาม 2 ตัวแปรคือ EARNINGS_64 และ OCF_64 เป็นข้อมูลที่จัดเก็บจากงวดบัญชีสิ้นสุดวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2564 ดังแสดงในตารางที่ 1 ข้อมูลที่สำคัญประกอบด้วยข้อมูลในรายงานของผู้สอบบัญชี ซึ่งคณะผู้วิจัยได้อ่านเพื่อจำแนก จัดกลุ่มและวิเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยทั้ง 2 ข้อ โดยรายงานของผู้สอบบัญชีรับอนุญาตของทุกบริษัทสำหรับการศึกษานี้รวบรวมจาก https://market.sec.or.th ในส่วนของข้อมูลทางการเงินของทุกบริษัทและข้อมูลทุกกลุ่มอุตสาหกรรมตามตัวแบบการวิจัย (1) และ (2) จัดเก็บจาก https://www.setsmart.com

ตารางที่ 1: การคัดเลือกตัวอย่างจากข้อมูลงบการเงินปี พ.ศ. 2563

จำนวนหลักทรัพย์บริษัทจดทะเบียนทั้งหมด (SET)	636
หัก ธุรกิจการเงิน กองทุนรวมอสังหาริมทรัพย์และกองทรัสต์เพื่อการลงทุน	128
หัก บริษัทที่อยู่ระหว่างฟื้นฟูการดำเนินงาน	5
หัก บริษัทที่มีปีงบการเงินไม่ใช่ 31 ธันวาคม	16
หัก บริษัทที่มีข้อมูลไม่ครบถ้วนและบริษัทที่มีค่าข้อมูลผิดปกติ	41
จำนวนตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยทั้งหมด	**446**

ตัวแบบการวิจัย

การวิจัยนี้ทดสอบสมมติฐาน H1 ด้วยตัวแบบ (1) ทดสอบว่าการอธิบายผลกระทบของสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีรับอนุญาตส่งผลกระทบเชิงลบกับกำไรในอนาคตของกิจการ และทดสอบสมมติฐาน H2 ด้วยตัวแบบ (2) คือ ทดสอบว่าการอธิบายผลกระทบของสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีส่งผลกระทบเชิงลบต่อกระแสเงินสดจากการดำเนินงานในอนาคตของกิจการ โดยทั้ง 2 ตัวแบบ มีการกำหนดตัวแปรควบคุม ประกอบด้วย กำไรปีปัจจุบัน (EARNINGS) รายการคงค้าง (ACCR) กิจการที่รายงานผลขาดทุน (LOSS) บริษัทได้รับการตรวจสอบสำนักงานสอบบัญชีขนาดใหญ่ (BIG4) อัตราส่วนหนี้สินรวมต่อสินทรัพย์รวมของบริษัท (LEVERAGE) ขนาดของบริษัท (SIZE) และตัวแปรกลุ่มอุตสาหกรรม (IND) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยในอดีต (Boonlert-U-Thai, et al, 2019; Vichitsarawong & Pornupatham 2015; Bungkilo & Chanaklang, 2021)

$$\begin{aligned}\mathrm{EARNINGS}_{it+1} = {} & \alpha_0 + \beta_1\mathrm{COVID19}_{It} + \beta_2\mathrm{EARNINGS}_{it} + \beta_3\mathrm{ACCR}_{it} + \beta_4\mathrm{LOSS}_{it} + \beta_5\mathrm{BIG4}_{it} + \beta_6\mathrm{LEVERAGE}_{iit} \\ & + \beta_7\mathrm{SIZE}_{it} + \Sigma\beta_k\mathrm{IND}_{it} + \varepsilon_{it} \qquad (1)\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}\mathrm{OCF}_{it+1} = {} & \alpha_0 + \beta_1\mathrm{COVID19}_{It} + \beta_2\mathrm{OCF}_{it} + \beta_3\mathrm{ACCR}_{it} + \beta_4\mathrm{LOSS}_{it} + \beta_5\mathrm{BIG4}_{it} + \beta_6\mathrm{LEVERAGE}_{iit} \\ & + \beta_7\mathrm{SIZE}_{it} + \Sigma\beta_k\mathrm{IND}_{it} + \varepsilon_{it} \qquad (2)\end{aligned}$$

เมื่อ

EARNINGS = กำไรสุทธิหารด้วยสินทรัพย์รวมถัวเฉลี่ยต้นงวดกับปลายงวดของบริษัท “i” สิ้นปี “t”

OCF = กระแสเงินสดจากการดำเนินงานหารด้วยสินทรัพย์รวมถัวเฉลี่ยต้นงวดกับปลายงวดของบริษัท “i” สิ้นปี “t”

COVID19 = ตัวแปรหุ่นมีค่าเป็น 1 เมื่อรายงานของผู้สอบบัญชีรับอนุญาตของบริษัท “i” สิ้นปี “t” อธิบายผลกระทบของสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 และ 0 กรณีอื่น

ACCR = รายการคงค้างที่วัดค่าจากกระแสเงินสดจากการดำเนินงานลบกำไรสุทธิแล้วหารด้วยสินทรัพย์รวมถัวเฉลี่ยต้นงวดกับปลายงวดของบริษัท “i” สิ้นปี “t”

LOSS = ตัวแปรหุ่นมีค่าเป็น 1 เมื่อบริษัท “i” สิ้นปี “t” รายงานผลประกอบการขาดทุน และ 0 กรณีอื่น

BIG4 = ตัวแปรหุ่นมีค่าเป็น 1 เมื่อบริษัท “i” สิ้นปี “t” ได้รับการตรวจสอบโดยสำนักงานสอบบัญชีในกลุ่ม BIG 4 และ 0 กรณีอื่น

LEVERAGE = อัตราส่วนหนี้สินรวมต่อสินทรัพย์รวมของบริษัท “i” สิ้นปี “t”

SIZE = ค่าลอการิทึมของสินทรัพย์รวมของบริษัท “i” สิ้นปี “t”

IND = ตัวแปรควบคุมอุตสาหกรรมจำนวน 6 อุตสาหกรรม กำหนดเป็นตัวแปรหุ่นคือ หากเป็นอุตสาหกรรมทรัพยากรหรือเทคโนโลยี หรือบริการ หรือสินค้าอุตสาหกรรม หรือสินค้าอุปโภคบริโภค หรืออสังหาริมทรัพย์และก่อสร้าง แทนค่าเท่ากับ 1 หากไม่ใช่เป็น 0

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้มีอยู่ 2 ส่วนคือ ส่วนแรกเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาสาระ (Content Analysis) เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยที่ 1 ตามวิธีของ Issarawornrawanich and Wuttichindanon (2021) และ Fisher, Oyelere, and Laswad (2004) สำหรับส่วนที่ 2 เป็นการทดสอบสมมติฐานการวิจัย เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยที่ 2 โดยใช้การวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุ (Multivariate Regression Analysis) ในส่วนของภาพรวมของกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยแสดงด้วยสถิติเชิงพรรณนาในตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2: สถิติเชิงพรรณนาของตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

ตัวแปร	N	Mean	Std. Deviation	Min	1st Quartile	Median	3rd Quartile	Max
EARNINGS_64	446	0.043	0.080	–0.370	0.006	0.038	0.078	0.496
EARNINGS_63	446	0.026	0.077	–0.352	–0.011	0.027	0.061	0.503
OCF_64	446	0.053	0.099	–0.297	–0.003	0.050	0.099	0.640
OCF_63	446	0.085	0.099	–0.299	0.023	0.080	0.133	0.824
ACCR	446	–0.059	0.099	–0.418	–0.092	–0.052	–0.012	0.357
LEVERAGE	446	0.438	0.216	0.022	0.255	0.434	0.078	0.496
SIZE	446	0.043	0.080	–0.370	0.006	0.613	0.078	1.136

ตารางที่ 2: สถิติเชิงพรรณนาของตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา (ต่อ)

ตัวแปรหุ่น	N	Dummy = 1	Dummy = 0	% of 1 : 0
COVID19	446	54	392	12 : 88
LOSS	446	128	318	29 : 71
BIG4	446	274	172	61 : 39

จากตารางที่ 2 แสดงค่าสถิติเชิงพรรณนาของตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาผลการดำเนินงานของกิจการ ได้แก่ อัตราผลตอบแทนต่อสินทรัพย์ (EARNINGS) พบว่า อัตราผลตอบแทนต่อสินทรัพย์ของปี พ.ศ. 2563 (EARNINGS_63) มีค่าเฉลี่ย 2.6% ในขณะที่ พ.ศ. 2564 แสดงอัตราผลตอบแทนต่อสินทรัพย์ (EARNINGS_64) ที่สูงกว่าคือ 4.3% อย่างไรก็ตาม ปี พ.ศ. 2564 มีค่าอัตราผลตอบแทนต่อสินทรัพย์ที่ต่ำที่สุด (Min = –37.0%) เป็นลบสูงกว่าปี พ.ศ. 2563 (Min = –35.2%) และปี พ.ศ. 2564 มีค่าอัตราผลตอบแทนต่อสินทรัพย์ที่มากที่สุด (Max = 49.6%) ต่ำกว่าปี พ.ศ. 2563 (Max = 50.3%) ในส่วนของกระแสเงินสดจากการดำเนินงานต่อสินทรัพย์รวมถัวเฉลี่ย (OCF) แสดงค่าเฉลี่ยกระแสเงินสดจากการดำเนินงานของปี พ.ศ. 2563 (OCF_63) คือ 8.5% เปรียบเทียบ พ.ศ. 2564 แสดงกระแสเงินสดจากการดำเนินงาน (OCF_64) ที่น้อยกว่าคือ 5.3% สำหรับค่าต่ำสุด (Min) ของกระแสเงินสดจากการดำเนินงานปี พ.ศ. 2563 และ พ.ศ. 2564 มีค่าที่ใกล้เคียงกันคือ –29.9% และ –29.7% ตามลำดับ ในส่วนของค่าสูดสุด (Max) มีกระแสเงินสดจากการดำเนินงานปี พ.ศ. 2563 แสดงค่า 82.4% ซึ่งสูงกว่า พ.ศ. 2564 ที่ 64.0% ตัวแปรหุ่น ได้แก่ COVID19 พบว่า รายงานของผู้สอบบัญชีรับอนุญาตอธิบายผลกระทบของสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัส COVID-19 มีจำนวน 54 ตัวอย่าง (คิดเป็น 12%) และไม่อธิบายผลสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัส COVID-19 จำนวน 392 ตัวอย่าง (คิดเป็น 88%) LOSS พบว่า รายงานผลประกอบการขาดทุนจำนวน 128 ตัวอย่าง (คิดเป็น 29%) รายงานผลประกอบการกำไรจำนวน 319 ตัวอย่าง (คิดเป็น 71%) และ BIG4 พบว่า เป็นบริษัทที่มีการตรวจสอบโดยสำนักงานสอบบัญชีในกลุ่ม Big 4 จำนวน 274 ตัวอย่าง (คิดเป็น 61%) ได้รับการตรวจสอบโดยสำนักงานสอบบัญชีในกลุ่มอื่น ๆ (Non-BIG 4) จำนวน 170 ตัวอย่าง (คิดเป็น 39%)

จากตารางที่ 3 แสดงผลการวิเคราะห์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรของ Pearson ในตารางส่วนล่างซ้ายและ Spearman แสดงในตารางส่วนบนขวา เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแต่ละคู่พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรทุกคู่มีค่าน้อยกว่า 0.8 แสดงให้เห็นว่าเบื้องต้นความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรไม่มีปัญหา Multicollinearity (Midi, Sarkar, & Rana, 2010)

ตารางที่ 3: ผลการวิเคราะห์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรของ Pearson (ล่างซ้าย) และ Spearman (บนขวา)

ตัวแปร	EARNINGS	OCF	ACCR	LEVERAGE	LASSETS
EARNINGS	1	0.604***	0.220***	–0.220***	0.075
OCF	0.604***	1	–0.644***	–0.162***	–0.059
ACCR	0.022***	–0.644***	1	–0.061	0.145***
LEVERAGE	–0.270***	–0.162**	–0.061	1	0.412***
LASSETS	0.075	0.059	0.145***	0.412***	1

หมายเหตุ: *, **, *** นัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับ 0.10 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ

คุณค่าของการสื่อสารผลที่เกิดจากการแพร่ระบาดของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีรับอนุญาต

ผลการวิจัยรูปแบบการสื่อสารผลกระทบของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีรับอนุญาต

จากการวิเคราะห์การสื่อสารผลกระทบของ COVID-19 ของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย จำนวน 54 บริษัท พบการสื่อสารผลกระทบของ COVID-19 ในวรรครายงานของผู้สอบบัญชี ซึ่งแสดงจำแนกตามประเภทของสำนักงานสอบบัญชีในตารางที่ 4 ดังนี้

ตารางที่ 4: การสื่อสารผลกระทบของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีจำแนกตามประเภทของสำนักงานสอบบัญชี

การสื่อสารผลกระทบ COVID-19 ในรายงานของผู้บัญชี	BIG 4	Non-BIG 4	รวม
วรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์	32	8	40
วรรคเรื่องสำคัญในการตรวจสอบ	2	–	2
วรรคความไม่แน่นอนที่มีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานต่อเนื่อง	1	–	1
วรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์พร้อมกับวรรคเรื่องสำคัญในการตรวจสอบ	7	2	9
วรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์พร้อมกับวรรคความไม่แน่นอนที่มีสาระสำคัญ	1	–	1
วรรคเรื่องสำคัญในการตรวจสอบพร้อมกับวรรคความไม่แน่นอนที่มีสาระสำคัญ	1	–	1
รวม	**44**	**10**	**54**

การสื่อสารผลที่เกิดจากการแพร่ระบาดของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชี

และผลกระทบที่มีต่อการดำเนินงานในอนาคตของกิจการ

จากตารางที่ 4 ชี้ให้เห็นว่าการสื่อสารผลกระทบของ COVID-19 ในวรรครายงานของผู้สอบบัญชีสามารถแบ่งออกเป็น 6 รูปแบบ โดยส่วนใหญ่ผู้สอบบัญชีของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ฯ มีการสื่อสารผลกระทบของ COVID-19 ในวรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์มากที่สุด โดยมีจำนวนรวม 40 บริษัท แบ่งเป็นสำนักงานสอบบัญชี BIG 4 จำนวน 32 บริษัท และสำนักงานสอบบัญชี Non-BIG 4 จำนวน 8 บริษัท รองลงมาคือ การสื่อสารผลกระทบของ COVID-19 ในวรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์พร้อมกับวรรคเรื่องสำคัญในการตรวจสอบ จำนวน 9 บริษัท แบ่งเป็นสำนักงานสอบบัญชี BIG 4 จำนวน 7 บริษัท และสำนักงานสอบบัญชี Non-BIG 4 จำนวน 2 บริษัท ลำดับถัดมาคือ แสดงในวรรคเรื่องสำคัญในการตรวจสอบจำนวนรวม 2 บริษัท เป็นสำนักงานสอบบัญชี BIG 4 ทั้ง 2 บริษัท นอกจากนี้ การสื่อสารผลกระทบของ COVID-19 ในวรรคความไม่แน่นอนที่มีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานต่อเนื่อง วรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์พร้อมกับวรรคความไม่แน่นอนที่มีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานต่อเนื่องและวรรคเรื่องสำคัญในการตรวจสอบพร้อมกับวรรคความไม่แน่นอนที่มีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานต่อเนื่องมีการสื่อสารผลกระทบ COVID-19 ประเภทละ 1 บริษัทเป็นสำนักงานสอบบัญชี BIG 4 ทั้งหมด

ตัวอย่างของการสื่อสารผลกระทบของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชี เช่น

“.....สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่ปัจจุบันได้ขยายวงกว้างขึ้นอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดการชะลอตัวของเศรษฐกิจมีผลกระทบต่อธุรกิจและอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและบริการรวมถึงมีผลกระทบต่อธุรกิจการบินของกลุ่มบริษัท ซึ่งกลุ่มบริษัทต้องหยุดการบินหรือจำกัดจำนวนเที่ยวบินจนกว่าสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคจะดีขึ้น สถานการณ์ดังกล่าวมีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อฐานะการเงิน ผลการดำเนินงานและกระแสเงินสดในปัจจุบันและในอนาคตของกลุ่มบริษัทด้วยเช่นกัน.....”

ที่มา: รายงานของผู้สอบบัญชีและงบการเงิน ประจำปี 2563 บริษัท เอเชีย เอวิเอชั่น จำกัด (มหาชน)

จากตัวอย่างด้านบนคำว่า *“มีผลกระทบต่อธุรกิจและอุตสาหกรรมส่วนใหญ่”* และ *“สถานการณ์ดังกล่าวมีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อฐานะการเงิน ผลการดำเนินงาน และกระแสเงินสดในปัจจุบันและในอนาคตของกลุ่มบริษัท”* เป็นเหตุผลที่ทำให้เข้าใจได้ว่าสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมส่วนใหญ่ แต่ยังไม่ชัดเจนว่าส่งผลกระทบมากน้อยในแต่ละประเภทอุตสาหกรรมใด ดังนั้นจึงมีการศึกษาผลกระทบของ COVID19 จำแนกตามประเภทอุตสาหกรรม ดังแสดงในตารางที่ 5 โดยการสื่อสารผลกระทบของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีจำแนกตามประเภทอุตสาหกรรม

จากตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า บริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ฯ ผู้สอบบัญชีรับอนุญาตในกลุ่มอุตสาหกรรมบริการมีการสื่อสารผลกระทบของ COVID-19 มากที่สุด จำนวน 21 บริษัท แบ่งเป็นการสื่อสาร COVID-19 ในวรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์จำนวน 16 บริษัท และวรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์พร้อมกับวรรคเรื่องสำคัญในการตรวจสอบ จำนวน 5 บริษัท รองลงมาคือ กลุ่มอุตสาหกรรมจำนวน 11 บริษัท แบ่งเป็นการสื่อสาร COVID-19 ในวรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์จำนวน 16 บริษัท วรรคเรื่องสำคัญในการตรวจสอบจำนวน 1 บริษัท และวรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์พร้อมกับวรรคความไม่แน่นอนที่มีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานต่อเนื่องจำนวน 1 บริษัท รองลงมาคือ กลุ่มอุตสาหกรรมสินค้าอุตสาหกรรมจำนวน 7 บริษัท แบ่งเป็นการสื่อสาร COVID-19 ในวรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์จำนวน 6 บริษัท และวรรคความไม่แน่นอนที่มีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานต่อเนื่องจำนวน 1 บริษัท รองลงมาคือ กลุ่มอุตสาหกรรมเกษตรและอุตสาหกรรมอาหารจำนวน 6 บริษัท แบ่งเป็นการสื่อสาร COVID-19 ในวรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์พร้อมกับวรรคเรื่องสำคัญในการตรวจสอบจำนวน 3 บริษัท วรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์จำนวน 2 บริษัท และวรรคเรื่องสำคัญในการตรวจสอบพร้อมกับวรรคความไม่แน่นอนที่มีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานต่อเนื่องจำนวน 1 บริษัท รองลงมาคือ กลุ่มอุตสาหกรรมสินค้าอุปโภคบริโภคจำนวน 4 บริษัท สื่อสาร COVID-19 ในวรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์

ทั้งหมด รองลงมาคือ กลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยีจำนวน 3 บริษัท แบ่งเป็นการสื่อสาร COVID-19 ในวรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์จำนวน 2 บริษัท และวรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์พร้อมกับวรรคเรื่องสำคัญในการตรวจสอบจำนวน 1 บริษัท ลำดับสุดท้ายคือ กลุ่มอุตสาหกรรมทรัพยากรจำนวน 2 บริษัท สื่อสาร COVID-19 ในวรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์จำนวน 1 บริษัทและวรรคเรื่องสำคัญในการตรวจสอบจำนวน 1 บริษัท หากพิจารณาวรรคการสื่อสารผลกระทบของ COVID-19 ของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ฯ แยกเป็นรายอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ผู้สอบบัญชีเลือกสื่อสารในวรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์ที่สำคัญ เพื่อส่งสัญญาณให้กับผู้ใช้งบการเงินได้พิจารณาถึงผลกระทบต่อรายงานทางการเงิน

ตารางที่ 5: การสื่อสารผลกระทบของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีจำแนกตามประเภทอุตสาหกรรม

การสื่อสารผลกระทบ COVID-19 ตามประเภทอุตสาหกรรม	AGRO	CONSUMP	INDUS	PROPCON	RESOURC	SERVICE	TECH	รวม
วรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์	2	4	6	9	1	16	2	40
วรรคเรื่องสำคัญในการตรวจสอบ	–	–	–	1	1	–	–	2
วรรคความไม่แน่นอนที่มีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานต่อเนื่อง	–	–	1	–	–	–	–	1
วรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์พร้อมกับวรรคเรื่องสำคัญในการตรวจสอบ	3	–	–	–	–	5	1	9
วรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์พร้อมกับวรรคความไม่แน่นอนที่มีสาระสำคัญฯ	–	–	–	1	–	–	–	1
วรรคเรื่องสำคัญในการตรวจสอบพร้อมกับวรรคความไม่แน่นอนที่มีสาระสำคัญฯ	1	–	–	–	–	–	–	1
รวม	6	4	7	11	2	21	3	54

หมายเหตุ AGRO: เกษตรและอุตสาหกรรมอาหาร CONSUMP: สินค้าอุปโภคบริโภค INDUS: สินค้าอุตสาหกรรม PROPCON: อสังหาริมทรัพย์และก่อสร้าง RESOURC: ทรัพยากร SERVICE: บริการ TECH: เทคโนโลยี

ตัวอย่างของการสื่อสารผลกระทบของ COVID-19 ในวรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์ เช่น

"หมายเหตุประกอบงบการเงินข้อ 1.2 เนื่องด้วยผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ทำให้<u>บริษัทไม่สามารถขายสินค้าผ่านสาขาในห้างสรรพสินค้าให้กับลูกค้าได้ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ประกอบกับสถานการณ์การแพร่ระบาดยังมีอยู่ และในปี 2563 บริษัทได้ดำเนินการปิดสาขาเป็นส่วนมาก ซึ่งส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อต่องบการเงินของบริษัท</u>"

ที่มา: รายงานของผู้สอบบัญชีและงบการเงิน ประจำปี 2563 บริษัท บิวตี้ คอมมูนิตี้ จำกัด (มหาชน)

จากที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างของบริษัทบิวตี้ คอมมูนิตี้ จำกัด (มหาชน) จะเห็นว่าผู้สอบบัญชีสื่อสารผลกระทบของ COVID-19 ในวรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์ เพื่อส่งสัญญาณไปยังนักลงทุนและผู้ใช้งบการเงินถึงความเสี่ยงที่ผลตอบแทนหรือผลการดำเนินงานไม่เป็นไปตามที่คาดการณ์ไว้

โดยสรุปจากตารางที่ 4 และ 5 การสื่อสารผลกระทบของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีรับอนุญาตถือว่าเป็นเหตุการณ์ที่มีสาระสำคัญ ซึ่งผู้ใช้งบการเงินจำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญและควรที่จะต้องทำความเข้าใจเนื้อความที่ผู้สอบบัญชีนำเสนอตามวัตถุประสงค์ของมาตรฐานการสอบบัญชี รหัส 570 การดำเนินงานต่อเนื่อง มาตรฐานสอบบัญชี รหัส 701 การสื่อสารเรื่องสำคัญในการตรวจสอบ และมาตรฐานการสอบบัญชี รหัส 706 วรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์และวรรคเรื่องอื่นในรายงานของผู้สอบบัญชีรับอนุญาต

ผลการทดสอบสมมติฐาน

ความสัมพันธ์ของผลกระทบของ COVID-19 ในวรรคเน้นหรือเรื่องสำคัญในการตรวจสอบกับกำไรในอนาคตของกิจการ

ตารางที่ 6: ผลการวิเคราะห์การถดถอยของตัวแบบ (1)

ตัวแปร	ตัวแปรตาม: $EARNINGS_{it+1}$								
	ตัวแบบ 1.1			ตัวแบบ 1.2			ตัวแบบ 1.3		
	Coeff.	*t*-stat	*p*-value	Coeff.	*t*-stat	*p*-value	Coeff.	*t*-stat	*p*-value
Constant	0.025***	8.564	0.000	0.021	1.296	0.196	0.024	1.341	0.181
COVID19	**−0.015***	**−1.804**	**0.072**	**−0.018****	**−2.245**	**0.025**	**−0.021*****	**−2.691**	**0.007**
EARNINGS	0.741***	21.848	0.000	0.845***	18.485	0.000	0.842***	18.726	0.000
ACCR				−0.052	−1.597	0.111	−0.035	−1.079	0.281
LOSS				0.026***	3.403	0.001	0.028***	3.690	0.000
BIG4				−0.008	−1.621	0.106	−0.008	−1.628	0.104
LEVERAGE				−0.007	−0.526	0.599	−0.007	−0.471	0.638
SIZE				0.000	−0.019	0.985	0.000	−0.119	0.842
Industry	Uncontrolled			Uncontrolled			Controlled		
F-stat	256.946 (Sig. = 0.000)			78.228 (Sig. = 0.000)			46.503 (Sig. = 0.000)		
Adjusted R^2	0.535			0.548			0.571		
N	446			446			446		

หมายเหตุ: *, **, *** นัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับ 0.10 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ

จากตารางที่ 6 แสดงผลการวิเคราะห์ถดถอยของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 446 ตัวอย่าง เพื่อทดสอบว่า การอธิบายผลกระทบของสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีส่งผลกระทบเชิงลบกับกำไรในอนาคตของกิจการหรือไม่ ตัวแบบ 1.1 เป็นตัวแบบที่ไม่มีตัวแปรควบคุม ได้แสดงผลการทดสอบที่มีความสามารถในการอธิบาย

(Explanatory Power) ตามค่า Adjusted R^2 ที่ 53.5% และเมื่อเพิ่มตัวแปรควบคุมในกลุ่มปัจจัยเฉพาะกิจการพบว่า ค่า Adjusted R^2 ของตัวแบบที่ 1.2 เพิ่มขึ้นเป็น 54.8% และที่สำคัญเมื่อเพิ่มตัวแปรควบคุมในส่วนของกลุ่มอุตสาหกรรม พบว่า ค่า Adjusted R^2 ของตัวแบบที่ 1.3 เพิ่มขึ้นเป็น 57.1%

การทดสอบสมมติฐานแสดงค่าตัวแปรของรายงานของผู้สอบบัญชีที่อธิบายผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 มีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้ามกับกำไรในอนาคต ($EARNINGS_{it+1}$) ของบริษัทคือ ในตัวแบบ 1.1 COVID-19 มีค่าสัมประสิทธิ์เป็น –0.015 (t = –1.804, p-value = 0.072) มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับ 0.10 สำหรับตัวแบบ 1.2 COVID-19 มีค่าสัมประสิทธิ์เป็น –0.018 (t = –2.245, p-value = 0.025) มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับ 0.05 และในตัวแบบ 1.3 แสดงค่าในทิศทางเดียวกันคือ COVID-19 มีค่าสัมประสิทธิ์เป็น –0.021 (t = –2.691, p-value = 0.007) มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับ 0.01 แสดงให้เห็นว่า การอธิบายผลกระทบของสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ของผู้สอบบัญชีรับอนุญาตในรายงานของผู้สอบบัญชีมีความสัมพันธ์เชิงลบกับกำไรในอนาคต ($EARNINGS_{it+1}$) ของบริษัท จึงยอมรับสมมติฐาน H1 ดังนั้นสรุปว่า การอธิบายผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีส่งผลกระทบเชิงลบต่อกำไรในอนาคตของกิจการ

ความสัมพันธ์ของผลกระทบของ COVID-19 ในวรรคเน้นหรือเรื่องสำคัญในการตรวจสอบกับกระแสเงินสดจากการดำเนินงานในอนาคตของกิจการ

ตารางที่ 7: ผลการวิเคราะห์การถดถอยของตัวแบบ (2)

ตัวแปร	ตัวแปรตาม: OCF_{it+1}								
	ตัวแบบ 2.1			ตัวแบบ 2.2			ตัวแบบ 2.3		
	Coeff.	*t*-stat	*p*-value	Coeff.	*t*-stat	*p*-value	Coeff.	*t*-stat	*p*-value
Constant	0.013**	2.270	0.024	–0.038	–1.489	0.137	–0.022	–1.776	0.438
COVID19	**–0.001**	**–0.098**	**0.922**	**–0.004**	**–0.297**	**0.767**	**–0.003**	**–0.275**	**0.783**
OCF	0.472***	11.157	0.000	0.075***	10.431	0.000	0.773***	10.983	0.000
ACCR				0.435***	5.166	0.000	0.457***	5.569	0.000
LOSS				0.031**	2.540	0.011	0.033***	2.767	0.006
BIG4				–0.008	–0.994	0.321	–0.011	–1.404	0.161
LEVERAGE				–0.024	–1.093	0.275	–0.027	–1.217	0.224
SIZE				0.007**	2.283	0.023	0.005*	–1.721	0.086
Industry	Uncontrolled			Uncontrolled			Controlled		
F-stat	63.014 (0.000)			25.345 (0.000)			17.078 (0.000)		
Adjusted R^2	0.218			0.277			0.320		
N	446			446			446		

หมายเหตุ: *, **, *** นัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับ 0.10 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ

จากตารางที่ 7 แสดงผลการวิเคราะห์ถดถอยของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 446 ตัวอย่าง เพื่อทดสอบว่าการอธิบายผลกระทบของสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีส่งผลกระทบเชิงลบกับกระแสเงินสดจากการดำเนินงานในอนาคตของกิจการหรือไม่ ตัวแบบ 2.1 เป็นตัวแบบที่ไม่มีตัวแปรควบคุม ได้แสดงผลการทดสอบที่มีความสามารถในการอธิบาย (Explanatory Power) ตามค่า Adjusted R^2 ที่ 21.8% และเมื่อเพิ่มตัวแปรควบคุมในกลุ่มปัจจัยเฉพาะกิจการพบว่า ค่า Adjusted R^2 ของตัวแบบที่ 2.2 เพิ่มขึ้นเป็น 27.7% และเมื่อเพิ่มตัวแปรควบคุมในส่วนของกลุ่มอุตสาหกรรมพบว่า ค่า Adjusted R^2 ของตัวแบบที่ 2.3 เพิ่มขึ้นเป็น 32.0%

การทดสอบสมมติฐานแสดงค่าตัวแปรของรายงานของผู้สอบบัญชีที่อธิบายผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 มีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้ามกับกระแสเงินสดจากการดำเนินงานในอนาคต (OCF_{it+1}) ของบริษัท แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ COVID-19 ในตัวแบบ 2.1 มีค่าสัมประสิทธิ์เป็น –0.001 (t = –0.098, p-value = 0.922) ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ สำหรับ COVID-19 ในตัวแบบ 2.2 มีค่าสัมประสิทธิ์เป็น –0.004 (t = –0.297, p-value = 0.767) ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และในทำนองเดียวกัน COVID-19 ในตัวแบบ 2.3 มีค่าสัมประสิทธิ์เป็น –0.003 (t = –0.275, p-value = 0.783) ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงให้เห็นว่า การอธิบายผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ของผู้สอบบัญชีรับอนุญาตในรายงานของผู้สอบบัญชีไม่มีความสัมพันธ์กับกระแสเงินสดจากการดำเนินงานในอนาคต (OCF_{it+1}) ของบริษัท จึงไม่สอดคล้องกับสมมติฐาน H2 ที่ตั้งไว้ ดังนั้นสรุปว่าการอธิบายผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีไม่ส่งผลกระทบต่อกระแสเงินสดจากการดำเนินงานในอนาคตของกิจการ

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยนี้ศึกษาการสื่อสารผลที่เกิดจากการแพร่ระบาดของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีและผลกระทบที่มีต่อการดำเนินงานในอนาคตของกิจการ จากการวิเคราะห์ข้อมูลของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ฯ จำนวน 446 ตัวอย่าง ที่จัดเก็บจากข้อมูลงบการเงินในปี พ.ศ. 2563 พบว่า ผู้สอบบัญชีมีการสื่อสารผลกระทบของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีของบริษัทจดทะเบียนฯ จำนวน 54 บริษัท คิดเป็น 12% จากกลุ่มตัวอย่างของการศึกษานี้ ส่วนใหญ่เป็นรายงานผู้สอบบัญชีในกลุ่ม BIG 4 จำนวน 44 บริษัท (81% ของ 54 บริษัท) และสำนักงานสอบบัญชีที่ไม่อยู่ในกลุ่ม BIG 4 จำนวน 10 บริษัท (19% ของ 54 บริษัท) ซึ่งผู้สอบบัญชีมีการสื่อสารผลกระทบของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชี 6 รูปแบบ ประกอบด้วย 1) วรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์ 2) วรรคเรื่องสำคัญในการตรวจสอบ 3) วรรคความไม่แน่นอนที่มีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานต่อเนื่อง 4) วรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์พร้อมกับวรรคเรื่องสำคัญในการตรวจสอบ 5) วรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์พร้อมกับวรรคความไม่แน่นอนที่มีสาระสำคัญ และ 6) วรรคเรื่องสำคัญในการตรวจสอบพร้อมกับวรรคความไม่แน่นอนที่มีสาระสำคัญ ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าการสื่อสารผลกระทบของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีที่นำเสนอในการศึกษานี้ ส่วนใหญ่เป็นบริษัทที่ได้รับการตรวจสอบโดยสำนักงานสอบบัญชีในกลุ่ม BIG 4

ผลการทดสอบสมมติฐานชี้ให้เห็นว่าการสื่อสารผลกระทบของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีมีความสัมพันธ์เชิงลบกับกำไรของกิจการในอนาคต อธิบายได้ว่าการแพร่ระบาดของ COVID-19 มีผลกระทบอย่างรุนแรงต่อการดำเนินงานของธุรกิจในทุกอุตสาหกรรมและผู้สอบบัญชีได้ใช้ดุลพินิจแล้วว่าเรื่องดังกล่าวควรจะต้องสื่อสารไปยังผู้ใช้งบการเงินในรายงานของผู้สอบบัญชี ซึ่งการสื่อสารผลกระทบของ COVID-19 ที่นำเสนอในรายงานการสอบบัญชีนั้นผู้สอบบัญชีได้มีการปฏิบัติงานภายใต้มาตรฐานการสอบบัญชีและผู้สอบบัญชีที่นำเสนอข้อมูลผลกระทบของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชี (Auditor's Report) เนื่องจากต้องการสื่อสารเรื่องที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อผู้ใช้งบการเงินในการใช้ดุลยพินิจเกี่ยวกับประเด็นสำคัญของการแพร่ระบาดของ COVID-19 ที่อาจส่งผลกระทบต่อการลดลงของผลการดำเนินงานที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตของ

บริษัท ซึ่งการสื่อสารของผู้สอบบัญชีในกรณีนี้เป็นรูปแบบการสื่อสารข้อมูลที่แสดงถึงความท้าทายหรือความเสี่ยงที่สำคัญที่ธุรกิจกำลังเผชิญอยู่ เป็นความเสี่ยงที่มีผลกระทบในเชิงลบต่อความสามารถในการสร้างรายได้และทำกำไรในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานการวิจัยในอดีตที่ผู้สอบบัญชีจะสื่อสารเรื่องสำคัญ ซึ่งสะท้อนปัญหาความสามารถในการทำกำไร ซึ่งอาจจะส่งผลต่อความไม่แน่นอนในผลการดำเนินงานของกิจการในปัจจุบันและอนาคต (Liu et al., 2022; Lennox et al., 2023)

เมื่อตัวชี้วัดผลการดำเนินงานของบริษัทในอนาคตคือ กระแสเงินสดจากการดำเนินงานในปีถัดไป การศึกษานี้ไม่พบความสัมพันธ์ที่มีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างการสื่อสารผลกระทบของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีกับกระแสเงินสดจากการดำเนินงานในอนาคตของกิจการ แต่อย่างไรก็ตามการศึกษานี้เป็นเพียงการศึกษาถึงความสามารถของผู้บริหารในการบริหารกระแสเงินสดในระยะสั้นเท่านั้น การบริหารกระแสเงินสดดังกล่าวอาจจะต้องศึกษาการถือครองเงินสดในระยะยาว ซึ่งอาจจะพบปัญหาการขาดสภาพคล่องจากผลกระทบสะสมต่อเนื่องจากการแพร่ระบาดของ COVID-19 เนื่องจากปัญหาที่สำคัญของธุรกิจในช่วงเวลาวิกฤตคือ การรักษาสภาพคล่องของกระแสเงินสด ดังนั้นผลการวิจัยนี้ที่ไม่พบความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างการสื่อสารผลกระทบของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีกับกระแสเงินสดจากการดำเนินงานในอนาคตสะท้อนให้เห็นถึงความตระหนักต่อปัญหาดังกล่าวของผู้บริหารที่ต้องการตอบสนองต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 โดยการบริหารความเสี่ยงผ่านการถือครองเงินสด (Cash Holdings) และการบริหารกระแสเงินสดในภาวะวิกฤตได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ BC and Simpson (2023) พบว่า ในช่วงเหตุการณ์วิกฤตการแพร่ระบาดของ COVID-19 บริษัทจะถือครองเงินสดที่เพิ่มขึ้น เพื่อบริหารสภาพคล่องของบริษัทให้เพียงพอ เช่นเดียวกันกับการแพร่ระบาดของโรคทางเดินหายใจเฉียบพลันรุนแรง (Severe Acute Respiratory Syndrome) และวิกฤตทางการเงินในช่วงปี พ.ศ. 2550–2552

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

การวิจัยนี้เสนอผลการวิจัยที่เพิ่มเติมจากงานวิจัยในอดีตและให้หลักฐานว่าในสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ที่บริษัทต่าง ๆ ได้รับผลกระทบจำนวนมากนั้น มีผู้สอบบัญชีของบริษัทจดทะเบียนฯ จำนวน 54 บริษัทเท่านั้นที่มีการอธิบายผลกระทบของสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชี อย่างไรก็ตาม การวิจัยนี้ให้ข้อสังเกตว่า ผู้สอบบัญชีของบริษัทจดทะเบียนที่ไม่ได้สื่อสารและผู้สอบบัญชีที่สื่อสารผลกระทบของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีต่างก็ปฏิบัติตามมาตรฐานการสอบบัญชี โดยใช้ดุลยพินิจในการแสดงความเห็นตามมาตรฐานการสอบบัญชีรหัส 700 705 และ 706 ซึ่งสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 เป็นเหตุการณ์ไม่ปกติ ดังนั้นการวิจัยนี้จึงเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานกำกับดูแลการสอบบัญชีที่จะพิจารณาพัฒนาปรับปรุงแนวทางปฏิบัติหรือมาตรฐานการสอบบัญชีที่เหมาะสมกับสถานการณ์วิกฤต เพื่อส่งเสริมให้รายงานของผู้สอบบัญชีมีประโยชน์ต่อผู้ใช้งบการเงิน ซึ่งจำเป็นต่อการเพิ่มความเข้าใจของผู้ใช้งบการเงินในสถานการณ์วิกฤตและเพิ่มความเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในยามวิกฤติของผู้ใช้งบการเงิน

ผลการศึกษานี้มีประโยชน์แก่ ผู้สอบบัญชี บริษัทจดทะเบียนและนักลงทุน สำหรับผู้สอบบัญชีผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าการสื่อสารผลกระทบของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีเป็นการให้ข้อมูลที่สำคัญต่อผู้ใช้งบการเงินในการที่จะสามารถคาดการณ์ผลกระทบในเชิงลบต่อผลการดำเนินงานในอนาคตของบริษัท ดังนั้นผู้สอบบัญชีควรใช้ดุลยพินิจเยี่ยงผู้ประกอบวิชาชีพที่จะต้องพิจารณาการใช้วิธีที่จะสื่อสารผลกระทบทางเศรษฐกิจที่จะส่งผลต่อบริษัทในรายงานของผู้สอบบัญชีอย่างรอบคอบ

สำหรับบริษัทจดทะเบียน ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการส่งสัญญาณผลกระทบของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีแก่ผู้บริหาร ซึ่งผู้บริหารของบริษัทจดทะเบียนควรที่จะต้องมีแผนในการจัดการวิกฤตที่มีประสิทธิภาพ และมีการวางแผนฉุกเฉินเมื่อได้เห็นรายงานของผู้สอบบัญชีดังกล่าว ซึ่งหากบริษัทจดทะเบียนมีการเตรียมพร้อมในการรับมือกับผลกระทบของการระบาดใหญ่ของ COVID-19 ได้ดี ก็มีแนวโน้มที่จะฝ่าฟันวิกฤตทางเศรษฐกิจและกลับมาดำเนินงานอย่างแข็งแกร่งเพิ่มขึ้นภายหลังวิกฤตได้เร็วกว่ากิจการอื่นได้

สำหรับนักลงทุน ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการพิจารณาข้อมูลในรายงานการตรวจสอบของผู้สอบบัญชีอย่างรอบคอบในการตัดสินใจลงทุน ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าผู้สอบบัญชีมีการส่งสัญญาณในรูปแบบของการสื่อสารผลกระทบของ COVID-19 ในรายงานของผู้สอบบัญชีเป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นกับผลการดำเนินงานของบริษัทในอนาคตและนักลงทุนควรคำนึงถึงเรื่องนี้อย่างระมัดระวังเมื่อต้องตัดสินใจเชิงเศรษฐกิจ

ข้อจำกัดการวิจัย

การวิจัยนี้คำนึงถึงปัญหาเกี่ยวกับตัวแปรอธิบาย (Endogenous Variable) โดยมีการใช้ตัวแปรควบคุม (Control Variables) เพื่อลดการเกิดปัญหาที่ตัวแปรที่ใช้การอธิบาย (Explanatory Variable) มีความสัมพันธ์กับค่าความคลาดเคลื่อน (Error Term) ของแบบจำลอง สำหรับการวิจัยในอนาคตเสนอแนะให้ขจัดปัญหาเกี่ยวกับตัวแปรอธิบายจากการวิจัย นอกจากนี้ ผลการวิจัยนี้มีความเฉพาะเจาะจงกับบริบทการแพร่ระบาดของ COVID-19 โดยศึกษาผลกระทบของการสื่อสารในรายงานของผู้สอบบัญชีที่มีต่อผลการดำเนินงานของบริษัทในอนาคตในระยะสั้นเท่านั้น ซึ่งอาจได้รับอิทธิพลจากหลากหลายปัจจัยนอกเหนือจากปัจจัยควบคุม (Control Variables) ในการศึกษานี้ เช่น ปัจจัยเฉพาะในความสามารถของผู้บริหารสูงสุดของกิจการ (CEO) โครงสร้างความเป็นเจ้าของ ความสามารถในการปรับตัวทางธุรกิจ หรือ ปัจจัยเฉพาะของสภาพธุรกิจในประเทศไทย เป็นต้น นอกจากนี้ การศึกษาในอนาคตควรที่จะทำการวิจัยกับประเทศอื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบกับผลการวิจัยนี้ หรือศึกษาผลกระทบในระยะยาวต่อผลการดำเนินงานของกิจการ รวมทั้งศึกษากลยุทธ์ต่าง ๆ ที่ผู้บริหารใช้ในการจัดการกระแสเงินสดและการถือครองเงินสดในช่วงเวลาการแพร่ระบาดของ COVID-19

REFERENCES

Al-Matari, E. M., Al-Swidi, A. K., & Fadzil, F. H. B. (2014). The measurements of firm performance's dimensions. *Asian Journal of Finance & Accounting, 6*(1), 24–49.

Abubakar, A. (2020). Coronavirus (COVID-19): Effect and survival strategy for businesses. *Journal of Economics and Business, 3*(2), 661–671.

Atayah, O. F., Dhiaf, M. M., Najaf, K., & Frederico, G. F. (2022). Impact of COVID-19 on financial performance of logistics firms: Evidence from G-20 countries. *Journal of Global Operations and Strategic Sourcing, 15*(2), 172–196.

Bakas, D., & Triantafyllou, A. (2020). Commodity price volatility and the economic uncertainty of pandemics. *Economics Letters, 193*, 1–5.

Barth, M. E., Cram, D. P., & Nelson, K. K. (2001). Accruals and the prediction of future cash flows. *The accounting review, 76*(1), 27–58.

Barton, J., Hansen, T. B., & Pownall, G. (2010). Which performance measures do investors around the world value the most—and why?. *The Accounting Review, 85*(3), 753–789.

BC, B., and Simpson, T. (2023). How do firms learn? Evidence from corporate cash holdings during the COVID-19 pandemic. *Accounting & Finance, 63*(1), 77–108.

Bédard, J., Gonthier-Besacier, N., & Schatt, A. (2019). Consequences of expanded audit reports: Evidence from the justifications of assessments in France. *Auditing: A Journal of Practice & Theory, 38*(3), 23–45.

Boonlert-U-Thai, K., Srijunpetch, S., & Phakdee, A. (2019). Key Audit Matters: What they tell. *Journal Accounting. Profession, 15*(45), 5–25.

Boonyanet, W., & Promsen, W. (2019). Key audit matters: Just little informative value to investors in emerging markets? *Chulalongkorn Business Review, 41*(1), 153–183.

Bungkilo, D., & Chanaklang, A. (2020). Audit market concentration and consequences in Thailand. *Journal of Accounting Profession, 17*(53), 38–60.

Cejnek, G., Randl, O., & Zechner, J. (2021). The COVID-19 pandemic and corporate dividend policy. *Journal of Financial and Quantitative Analysis, 56*(7), 2389–2410.

Demirbag, M., Tatoglu, E., Tekinus, M., & Zaim, S. (2006). An analysis of the relationship between TQM implementation and organizational performance: Evidence from Turkish SMEs. *Journal of Manufacturing Technology Management, 17*(6), 829–847.

Fisher, R., Oyelere, P., & Laswad, F. (2004). Corporate reporting on the internet: Audit issues and content analysis of practices. *Managerial Auditing Journal, 19*(3), 412–439.

Gimbar, C., Hansen, B., & Ozlanski, M. E. (2016). The effects of critical audit matter paragraphs and accounting standard precision on auditor liability. *The Accounting Review, 91*(6), 1629–1646.

Gutierrez, E., Minutti-Meza, M., Tatum, K. W., & Vulcheva, M. (2018). Consequences of adopting an expanded auditor's report in the United Kingdom. *Review of Accounting Studies, 23*(4), 1543–1587.

Habib, A. (2010). Prediction of operating cash flows: Further evidence from Australia. *Australian Accounting Review, 20*(2), 134–143.

Hategan, C. D., Pitorac, R. I., & Crucean, A. C. (2022). Impact of COVID-19 pandemic on auditors' responsibility: Evidence from European listed companies on key audit matters. *Managerial Auditing Journal, 37*(7), 886–907.

Hegazy, M. A. A., El-Haddad, R., & Kamareldawla, N. M. (2022). Impact of auditor characteristics and Covid-19 pandemic on KAMs reporting. *Managerial Auditing Journal, 37*(7), 908–933.

Herbohn, K., & Ragunathan, V. (2008). Auditor reporting and earnings management: Some additional evidence. *Accounting & Finance, 48*(4), 575–601.

Hu, S., & Zhang, Y. (2021). COVID-19 pandemic and firm performance: Cross-country evidence. *International Review of Economics & Finance, 74*, 365–372.

International Auditing and Assurance Standard Board (IAASB). (2013). *IAASB proposes standards to fundamentally transform the auditor's report; focuses on communicative value to users*. Retrieved 1 June 2023, from https://www.iaasb.org/publications/reporting-audited-financial-statements-proposed-new-and-revised-international-standards-auditing

International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). 2020. *Auditor reporting in the current evolving environment due to COVID-19*. Retrieved 1 September 2023 from : https://www.ifac.org/_flysystem/azure-private/publications/files/Staff-Alert-Auditor-Reporting-Final.pdf

Issarawornrawanich, P., & Wuttichindanon, S. (2021). The effects of TFRS 15 on financial reporting in property and construction industry. *Journal of Business Administration, 44*(169), 25–55.

Kitiwong, W., & Sarapaivanich, N. (2020). Consequences of the implementation of expanded audit reports with key audit matters (KAMs) on audit quality. *Managerial Auditing Journal, 35*(8), 1095–1119.

Kitiwong, W. & Srijunpetch, S. (2019). Cultural influences on the disclosures of key audit matters. *Journal Accounting Profession, 15*(46), 45–63.

Lennox, C. S., Schmidt, J. J., & Thompson, A. M. (2023). Why are expanded audit reports not informative to investors? Evidence from the United Kingdom. *Review of Accounting Studies, 28*(2), 497–532.

Lev, B., Li, S., & Sougiannis, T. (2010). The usefulness of accounting estimates for predicting cash flows and earnings. *Review of Accounting Studies, 15*(4), 779–807.

Liu, W.P., Yen, M.F., & Wu, T.Y. (2022). Report users' perceived sentiments of key audit matters and firm performance: evidence from a deep learning-based natural language processing approach. *Journal of Information Systems, 36*(3), 191–209.

Midi, H., Sarkar, S. K., & Rana, S. (2010). Collinearity diagnostics of binary logistic regression model. *Journal of interdisciplinary mathematics, 13*(3), 253–267.

Phakdee, A., & Srijunpetch, S. (2022). Accounting conservatism and earnings management of Thai listed companies under the coronavirus disease 2019 (COVID-19) pandemic. *Journal of Business Administration The Association of Private Higher Education Institutions of Thailand, 11*(2), 160–181.

Phakdee, A., & Srijunpetch, S. (2023). The impact of Thailand Sustainability Investment (THSI) on value relevance of earnings under COVID-19 pandemic: Evidence from Thailand. *Journal of Business Administration, 46*(117), 1–22.

Pratoomsuwan, T. & Yolrabil, O. (2020). Key audit matter and auditor liability: Evidence from auditor evaluators in Thailand. *Journal of Applied Accounting Research, 21*(4), 741–762.

Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB). (2017). *PCAOB Adopts New Standard to Enhance the Relevance and Usefulness of the Auditor's Report with Additional Information for Investors*. Retrieved June 27, 2023, from https://pcaobus.org/News/Releases/Pages/auditors-report-standard-adoption-6-1-17.aspx.

PwC. 2015. *The Revolution in Audit Reports*. Retrieved June 3, 2023, from www.pwc.co.uk/assets/pdf/revolution-inaudit-reports.pdf.

Reid, L. C., Carcello, J. V., Li, C., Neal, T. L., & Francis, J. R. (2019). Impact of auditor report changes on financial reporting quality and audit costs: Evidence from the United Kingdom. *Contemporary Accounting Research, 36*(3), 1501–1539.

Sharma, B., & Gadenne, D. (2002). An inter-industry comparison of quality management practices and performance. *Managing Service Quality: An International Journal, 12*(6), 394–404.

Shen, H., Fu, M., Pan, H., Yu, Z., & Chen, Y. (2020). The impact of the COVID-19 pandemic on firm performance. *Emerging Markets Finance and Trade, 56*(10), 2213–2230.

Srijunpetch, S. (2017). Key audit matters in an auditor's report and response of the Stock Exchange of Thailand, *Thammasat Business Journal, 13*(38), 22–37.

Thai Standard on Auditing (TSA). (2016). *TSA 700 (Revised) Forming an opinion and reporting on financial statements*, Bangkok: The Thailand Federation of Accounting Professions.

Thai Standard on Auditing (TSA). (2016). *TSA 701 Communicating key audit matters in the independent auditor's report*, Bangkok: The Thailand Federation of Accounting Professions.

Vichitsarawong, T., & Pornupatham, S. (2015). Do audit opinions reflect earnings persistence?. *Managerial Auditing Journal, 30*(3), 244–276.

Wei, Y., Fargher, N., & Carson, E. (2017). Benefits and costs of the enhanced auditor's report: Early evidence from Australia. *Contemporary Accounting Research, 32*(1), 308–335.

Zaremba, A., Kizys, R., Aharon, D. Y., & Demir, E. (2020). Infected markets: Novel coronavirus, government interventions, and stock return volatility around the globe. *Finance Research Letters, 35*, 1–7.